AKADEMİK-US
Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi
e-ISSN: 2603-3253
Kitap Değerlendirmesi / Book Review, Aralık 2022, 6/2, 119-122.
Geliş Tarihi: 13.09.2022 Kabul Tarihi: 11.12.2022

Rivals in the Gulf: Yusuf al-Qaradawi, Abdullah Bin Bayyah, and the Qatar-UAE Contest Over the Arab Spring and the Gulf Crisis, David H. Warren. (New York: Routledge, 2021)

Değerlendiren/ Reviewed by

Ömer YILMAZ

Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ, Türkiye

omeryilmaz@nku.edu.tr, 0000-0001-9576-1344

Basra körfezindeki emirlikler olarak Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri, bağımsızlıklarını oldukça geç bir dönemde (1971) kazanmış olmalarına rağmen sahip oldukları doğalgaz ve petrol yatakları sayesinde önemli birer ekonomik güç konumuna gelmişlerdir ve özelde Ortadoğu genelde Dünya siyasetinde etkinliklerini artırmışlardır. Nüfusunun kahir ekseriyetini sünnî müslümanların oluşturduğu bu ülkelerin siyasetinde dinin ve ulemanın etkisi gözardı edilemez. Bu etkinin açıklığa kavuşması için söz konusu ülkelerde nüfuzlu ulema ile ülke siyaseti ve diplomasisi arasındaki ilişkinin araştırılması gerekmektedir. Bu alanda yeni telif edilen ve önemli bir boşluğu dolduran kitaplardan birisi, David H. Warren'e aittir ve *Rivals in the Gulf: Yusuf al-Qaradawi, Abdullah Bin Bayyah, and the Qatar-UAE Contest Over the Arab Spring and the Gulf Crisis* adını taşımaktadır.

Kitap, Mısırlı alim Yûsuf Karadâvî ile Katar Emirliği arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bununla karşılaştırmalı olarak Moritanyalı alim Abdullah bin Beyye ile Birleşik Arap Emirlikleri'ni yöneten en-Nehayân ailesi arasındaki ilişki de tetkik edilmektedir. Söz konusu alimlerle yönetici aileler arasındaki ilişki 1960'lara uzanır. Yazar, bu uzun ve köklü geçmişe dayalı olarak Arap baharı sürecinde ve sonrasında Katar'ın ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin dış politikasının şekillenmesinde Yûsuf Karadâvî'nin ve Abdullah bin Beyye'nin etkisini ele almaktadır.

Kitabın ilk bölümünde Yûsuf Karadâvî öncesi Katar'da İslami eğitimden ve öne çıkan figürlerden bahsedilmektedir. İbn Mâni ve Subay'î bunlar arasında en belirgin olanlarıdır. Bunlar üzerinde Vehhâbîlik etkisi çok açıktır. İbn Mâni, kendisini amelde Hanbelî, itikatta selefî olarak tanımlar. Yûsuf Karadâvî'nin hayat hikayesine de bu bölüm içerisinde yer verilir. Yûsuf Karadâvî'nin Mısır'ın bir köyünde dünyaya gelmesinden dokuz yaşında hafız olmasına, Ezher'den mezuniyetine ve Hasan el-Bennâ'dan etkilenip Müslüman Kardeşler Teşkilatına girmesine kadar birçok detay okuyucuyla paylaşılır. Ancak Karadâvî'nin hayatında önemli dönüm noktalarından birisini Subay'î ile karşılaşması teşkil etmektedir. Katar İslami eğitimindeki reformda görevli olan Subay'î, Mısır'da Ezher mezunları arasında yetenekli ilim adamlarını Katar eğitim sistemine kazandırmayı istemektedir. Bu çerçevede Karadâvî'nin Cuma hutbesini dinleyen Subay'î ondan etkilenmiştir ve onunla görüşerek onu Katar'a gelip oradaki islâmî eğitim reformunda görev

almaya ikna eder. Karadâvî'nin islâmî eğitim reformu sürecine dahil olmasıyla Katar islâmî eğitim sistemi üzerindeki Vehhâbîlik etkisi giderek azalır. Bunun bir neticesi olarak matematik, sosyal bilimler, tabii bilimler ve yabancı diller de islâmî eğitimin kapsamına dahil edilir. Karadâvî'nin bir İslam alimi olarak küresel bir üne kavuşması ise el-Cezîre kanalı aracılığıyla olmuştur. Kanal, sadece Katar'ın etkisini artıran global bir marka olmakla kalmamış aynı zamanda Karadâvî'nin bir islam alimi olarak küresel ölçekte tanınmasını sağlamıştır.

Kitabın ikinci bölümü, Arap baharı sürecinde Katar dış politikası ve Karadâvî'nin rolüne tahsis edilmiştir. Yazar, Arap baharı sürecinin 17 Aralık 2010'da başladığını kabul eder. Bunun tetikleyicisi ise trajik bir olaydır. Söz konusu tarihte Tunuslu meyve satıcısı Muhammed Bouazizî, belediye görevlileri tarafından tezgahına zarar verilmesi üzerine tepki olarak kendisini yakar. Bu olayın tetiklemesi ile başlayan süreç, yazara göre 3 Temmuz 2013 tarihinde Mısır'daki askeri darbe ile son bulmuştur. Tunus'ta başlayan protestolar zaman içerisinde bütün bölgeye yayılmıştır. Bu süreç içerisinde Katar emirliği, el-Cezîre kanalı ve Yûsuf Karadâvî; protestoları demokratik bir hakkın kullanımı olarak görüp desteklemişlerdir. Karadâvî'nin demokrasi anlayışı, demokrasiyi çoğulculuktan ibaret olarak gördüğü şeklinde eleştirilmiş olsa da o, protestolara verdiği desteği büyük ölçüde dînî temellere dayandırmıştır. Önce konuyu tanımlama, ardından konuyla ilgili âyetleri ve hadisleri serdetme, fıkhî kavramların kapsamını genişletme ve nihayetinde kendi görüşünü modern insan hakları yaklaşımlarıyla destekleme… Bunlar, Karadâvî'nin Arap baharı sürecindeki protestolara verdiği desteği temellendirmede izlediği yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede protestoların bir isyan olarak görülmesine Karadâvî karşı çıkar. Ona göre söz konusu gösterilerde silah kullanılmadığı için bunların hükümete karşı bir isyan olarak görülmesi mümkün değildir. Dilleriyle hakka tercüman olmaktan başka bir şey yapmayan protestocular, isyancı olarak değerlendirilmemelidir. Karadâvî, Muhammed Mursî'ye olan desteğini de akit nazariyesine ve icmâ deliline istinat ettirmektedir. Ona göre Muhammed Mursî'ye oylarını vererek onu başkan olarak seçen insanlar, onunla bir akit yapmışlardır. Bu akit çerçevesinde ona itaat etme yükümlülüğünü yüklenmişlerdir. Nitekim bu icmâ ile de sabittir.

Ancak Karadâvî'nin gösterilere desteği bununla da sınırlı değildir. O, Libya lideri Muammer Kaddâfî'nin öldürülmesinin gerekliliği yönünde bir fetva vermek suretiyle protestolara verdiği desteği bir adım ileriye götürmüştür. Fıkhu'l-muvâzenât, fıkhu'l-meâlât ve fıkhu'l-evleviyye; Karadâvî'nin bu fetvayı temellendirmek için açıkladığı fıkhi yaklaşımlardır. Karadâvî'nin Arap baharı sürecindeki protestolara verdiği desteğin tek istisnası, Bahreyn'deki protesto gösterileridir. O, bu protesto gösterilerini silahlı olmaları ve şîa tarafgirliğine dayalı olmaları sebebiyle desteklememiştir. Bu yüzden eleştirilere de maruz kalmıştır.

Kitabın üçüncü bölümü Suriye'deki iç savaşa, Mısır'daki askeri darbeye ve bunların körfez ülkeleri arasında oluşturduğu krize ayrılmıştır. Moritanyalı alim Abdullah bin Beyye ile Birleşik Arap Emirlikleri yöneticileri olan en-nehayân ailesinin Arap baharına, Suriye'deki iç savaşa ve Mısır'daki askeri darbeye yaklaşımı kitabın son bölümleri olan 4. ve 5. bölümlerinde ele alınmıştır.

Yazar, özellikle Arap baharı sürecine yaklaşımları açısından Abdullah bin Beyye ile Yûsuf Karadâvî arasında üzerinde dikkatle durulması gereken bir karşılaştırma yapmaktadır. Her iki alim de dînî argümanlara dayanmış oldukları halde ulaştıkları sonuçlar birbirlerine taban tabana zıttır. Yûsuf Karadâvî, Arap baharı sürecindeki protesto gösterilerine katılmayı dînî bir görev olarak ifade etmiş ve bu yaklaşımı âyetlerle ve hadislerle desteklemiştir. Abdullah bin Beyye ise sosyal ve siyasi yönü baskın olan bu tür konularda konuşmaktan ve fetva vermekten kaçınmıştır. Bunun da ötesinde İslam dünyasında bir fetva

kaosunun yaşandığını, terör eylemlerinin bile ardında bunu meşrulaştıran bir fetva olduğunu ifade etmiştir. O, Arap baharı sürecindeki İslam ülkelerinin durumunu Titanik'e benzetmiştir. Demokratik hak taleplerinin bir buzdağına çarpıp geminin batmasına sebep olabileceğini belirtmiştir. Ona göre alimlerin üzerine düşen vazife, demokrasi taleplerini meşrulaştıran fetvalar yayımlamak yerine geminin batmasını önlemeye çalışmak olmalıdır.

Benzer dînî argümanlara yaslanan âlimlerin birbirlerine zıt sonuçlara ulaşmaları, dînî argümanların ve fıkhî terimlerin bağlamından koparılarak kullanılmasının sakıncalarını göstermesi açısından önemlidir. Özellikle âyetler ve hadisler bağlamından koparıldığında terör eylemlerinin bile bunlara dayalı olarak meşrulaştırılabildiği görülmektedir. Bu yüzden dînî anlayışın teröre dayanak teşkil edebildiğini ifade eden yazarın bu sözünü reddetmek için elimizde yeterli delil bulunmamaktadır. Ancak yazar; bunun temel nedeninin, âyetlerin ve hadislerin bağlamından koparılarak kullanılması olduğundan bahsetmemektedir. Halbuki bu, gerek İslam dünyasında gerekse İslam dünyasının dışında güvenilmez ve ne zaman ne yapacağı belli olmaz bir müslüman profili oluşumuna sebep olmaktadır. Bundan kaçınmanın yolu fetvanın mahiyetinin doğru anlaşılmasından geçmektedir. Zira fetva veren İslam alimi; din adına konuşan değil, karşılaştığı hadiseyi dinle ilişkilendiren konumundadır. Din adına konuşmak Allah'a ve dini tebliğle görevli peygambere ait bir yetkidir. Fetva verenin yaptığı, karşılaştığı hadiseyi dinle ilişkilendirmekten öte değildir. Buna dayalı olarak şahsi anlayışını "İslam" olarak niteleyen alim, hitap ettiği kesimi din adına yanlış yönlendirmiş olabilmektedir. Zira sosyal hadiselere, güncel gelişmelere ve uluslararası ilişkilere dair meselelerde fetva veren alimin Kuran'a ve sünnete yönelimi öznelliği beraberinde getirmektedir. Bunun altında yatan temel neden, söz konusu meselelerin Kuran'ın ve sünnetin doğrudan ilgi alanına girmemesidir. Durum böyle olunca söz konusu meselelere ilişkin olarak naslara başvurulması, alimin şahsi görüşünü Kuran'a ve Hz Peygamber'e (Sallallahu aleyhi ve sellem) söyletmesi gibi bir tehlikeyi beraberinde getirmektedir. Kitapta Yusuf Karadavi'nin ve Abdullah bin Beyye'nin benzer dini naslara istinat etmelerine rağmen farklı sonuçlara ulaşmaları aslında aynı yöntemi benimsemiş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Yûsuf Karadâvî'nin ve Abdullah bin Beyye'nin sosyal, siyasi ve uluslararası ilişkilere dair meselelerin çözümünde fıkhi ıstılahları kullanımlarında da benzer bir problem olduğunu söyleyebiliriz. Fıkhın tarihi tecrübesinden alıntılanan bir kesitin öncelikle "fıkıh" ardından da "din" olarak tanıtılması bir temsil sorununa sebep olmaktadır. Fıkhı, müslümanların birkaç kıtaya yayılmış bir coğrafyada asırlarca süren hukuki tecrübesinin birikimi olarak gördüğümüzde belirli bir bölgede ve dönemde öne çıkan bir kavramı cımbızla çekip güncel meselelere dini bir çözüm olarak takdim etmenin kendi içinde tutarlı olmayacağı görülecektir. Yûsuf Karadâvî'nin akit nazariyesine ve icmâya, Abdullah bin Beyye'nin makâsıdüşşerîaya dayalı açıklamalarını burada hatırlamakta yarar vardır.

Yukarıda da değinildiği gibi Abdullah bin Beyye, Arap baharı sürecinde sürece müdahil fetvalar yayımlamaktan kaçınmıştır. Bu, kuşatıcı bir din anlayışının beraberinde getirdiği sakıncaları fark ettiği şeklinde yorumlanabilir. Dinin her meseleye çözüm getirdiği, politik meselelerden uluslararası ilişkilere kadar yaşamın her kesitinde dinin söyleyecek sözü olduğu şeklinde ifade edilebilecek kuşatıcı din anlayışı; beraberinde pek çok yorum problemini getirmektedir. Kuşatıcı din anlayışına sahip bir alim, her konuda din adına konuşma yetkisini kendisinde görmektedir ve etrafındakilere de böyle bir izlenim oluşturmaktadır. Durum böyle olunca alimin anlayışındaki yanlışlığın anlaşılması için desteklediği siyasi projenin başarısızlıkla neticelenmesini beklemek gerekebilmektedir. Arap baharı süreci bunun en önemli örneğidir.

KAYNAKÇA

Beyye, Abdullah. *Sınâatü'l-Fetvâ ve Fıkhu'l-Ekalliyyât*. Rabat: Râbıta, 2012.

Karadâvî, Yûsuf. *es-Siyâsetü'ş-şer'iyye fî dav'i nusûsi'ş-şerîa ve makasıdihâ*. Kahire: Mektebetu Vehbi, 2005.

Karadâvî, Yûsuf. *Ibnü'l-Karye ve'l-Küttâb Melâmih Sîre ve Mesîre*. Kahire: Dârü'ş-şürûk, 2006.

Karadâvî, Yûsuf. *Mûcibâtü Tağayyuri'l-Fetvâ fî Asrinâ*. Beyrut: el-İtticâdü'l-âlemî, 2007.

Karadâvî, Yûsuf. *Min Fıkhi'd-devle fi'l-İslâm*. Kahire: Dârü'ş-şürûk, 2007.

Karadâvî, Yûsuf. *Dirâse fî Fıkhi Makasıdi'ş-Şer'îa*. Kahire: Dârü'ş-şürûk, 2007.

Karadâvî, Yûsuf. (2007). *Fıkhu'l-evleviyyât*. İstanbul: İz, 2007.

Karadâvî, Yûsuf. *Fıkhü'l-Cihâd.* Kahire: Vehbe, 2009.

Karadâvî, Yûsuf. *ed-Dîn ve's-Siyâse: Te'sîl ve Reddü Şübühât*. Kahire: Darü'ş-Şürûk, 2013.

David H. Warren. *Rivals in the Gulf: Yusuf al-Qaradawi, Abdullah Bin Bayyah, and the Qatar-UAE Contest Over the Arab Spring and the Gulf Crisis*. New York: Routledge, 2021.

Bardakoğlu, Ali. "İlahiyatçıların Din Söylemi". *İslâmiyât* V/4 (2001), 63-76.